

**I. Interviuri¹⁷
cu personalități
care l-au întâlnit pe Brâncuși
și mărturii**

**Entretiens
avec des personnes
qui ont rencontré Brancusi
et témoignages**

¹⁷ Interviuri realizate și traduse în limba română de Doina Lemny.

IRÈNE ȘI PASCU ATANASIU

decembrie 1994

Pascu Atanasiu, doctor în medicină, s-a stabilit la Paris în anul 1946 și a lucrat la Institutul Pasteur. În ultimii ani de viață ai sculptorului, el i-a fost doctorul referent. Împreună cu soția sa Irène, făcea parte dintre prietenii cei mai apropiați ai lui Brâncuși. Convorbirea pe care am avut-o cu soții Atanasiu le-a dat ocazia să-și amintească cu nostalgie momente de intimă amiciție cu sculptorul și în același timp m-a ajutat în precizarea unor fapte concrete din procesul sinuos al moștenirii artistului. Câteva luni după întrevoderea noastră, doctorul Pascu Atanasiu a decedat.

DL: Domnule Atanasiu, sunteți executorul testamentar al lui Brâncuși. În această calitate, ați avut un rol important în păstrarea moștenirii artistului, în reconstituirea atelierului din impasse Ronsin, demolat după moartea lui, și ați vegheat, după cum vă obliga această sarcină nobilă, la respectarea testamentului.

PA: Voi începe cu prima reconstituire a atelierului la Muzeul național de artă modernă, la Palais de Tokyo, care a fost foarte bine făcută. Era reproducerea exactă a atelierului din impasse Ronsin, realizată cu arhitecți foarte buni și după sfatul lui Jean Cassou, a doamnei Vienne, a legatarilor universali (moștenitorii: Natalia Dumitrescu

și Alexandru Istrati), a executorului testamentar, adică al meu. A doua reconstituire a atelierului, în fața Centrului Pompidou, a fost o catastrofă. Am spus-o întotdeauna. De altfel, n-am participat niciodată la această restaurare a atelierului, chiar m-am opus. Era foarte periculos pentru opere. Această restaurare a fost făcută sub președinția lui Pontus Hulten. Ceea ce m-a supărat cel mai tare a fost că domnul Pontus Hulten s-a pus de acord cu legatarii universali în lupta împotriva Muzeului. La ce a servit acest lucru? Doar intereselor personale. Cunoscut statutul acestei Asociații¹⁸ și e păcat că personalități cunoscute s-au asociat împotriva Muzeului. Acest lucru are consecințe negative chiar pentru organizarea expoziției din 1995.

DL: Ați fost de acord cu noile proiecte de reinstalare a atelierului?! Ați fost consultat în legătură cu noua reconstituire?

PA: Bineînțeles. L-am cunoscut pe actualul președinte al Centrului Georges Pompidou, François Barré, și am discutat cu el despre noua instalație, când mi-a vorbit de introducerea atelierului în circuitul Muzeului. Ideea e foarte bună cu condiția să se respecte toate elementele ce alcătuiesc un asemenea spațiu. Dar mă mâhnește că o mare parte din arhive care trebuiau să aparțină Muzeului se găsesc în mod ilegal la Natalia Dumitrescu¹⁹. Ceea ce rămâne la Muzeu este trunchiat și insuficient.

DL: Să încercăm să evocăm prietenia dumneavoastră cu Brâncuși. Când l-ați cunoscut și în ce împrejurări?

PA: Am auzit vorbindu-se de Brâncuși pe când eram în România, pentru că eram medicul familiei Tătărescu. După cum știți, doamna Tătărescu l-a solicitat pe

¹⁸ Asociația de apărare și conservare a operei lui Brâncuși, al cărei președinte a fost Pontus Hulten, director al Centrului Pompidou între anii 1977 și 1981.

¹⁹ Această parte a arhivei a fost recuperată de Muzeul național de artă modernă din Paris cu ocazia dațiunii din 2003.

Brâncuși să facă ansamblul de la Târgu Jiu pentru care ea aobținut bugetul. De îndată ce am ajuns la Paris, în 1946, m-am dus în impasse Ronsin, un cartier de artiști, al căror patriarh era Brâncuși. Stătea mereu în fața atelierului. Vorbea cu oamenii din jur, aștepta vizite, dădea sfaturi copiilor, dar niciodată artiștilor. Nu vorbea niciodată de operele lor, ci mai degrabă de sănătatea și de bunăstarea lor. Era mereu gata să ajute oamenii, chiar financiar. Era foarte generos. A ajutat enorm de multă lume: dădea vecinilor tot felul de lucruri, deși el trăia în condiții foarte modeste.

DL: Cum s-a petrecut prima dumneavoastră întâlnire?

PA: Cel mai bun prieten al meu, Gigi Teodorescu, sculptor foarte apreciat, locuia în acel cartier. El mi-a spus că era prieten cu Brâncuși. M-am dus cu el la atelier și i-am mărturisit că îl cunoșteam mai ales din spusele doamnei Tătărescu. Constantin Levaditi mi-a vorbit și el de Brâncuși. Cum lucram deja la Institutul Pasteur, toate porțile îmi erau deschise. O stima nespuse de mult pe doamna Tătărescu și pe Constantin Levaditi, care i-a cumpărat o operă *L'enfant penché*²⁰. Ne-am împrietenit foarte repede. L-am văzut, timp de zece ani, în fiecare zi între orele 12 și 12 și un sfert, cu excepția weekendurilor.

IA: Când Pascu nu putea să se ducă, mă duceam eu.

PA: Când era bolnav, mă chema: aveam secretele noastre. Avea probleme de sănătate pe care nu putea să le rezolve decât cu o persoană energică și puternică. Și apoi, bolnavii se lasă pe mâna medicului lor. De aceea, m-am hotărât să-l văd în fiecare zi. Nu doream să se simtă slab. Devenisem foarte buni prieteni.

Știam că în România sculptura lui nu prea era îndrăgită și că nimeni în afară de Paleolog, Comarnescu, Jianu,

²⁰ El se referă la *Supliciul*, 1906-1907, bronz. Opera aceasta a rămas în colecția familiei.

Brezianu nu-l înțelegea. Nu mi-a vorbit niciodată de România și niciodată în românește. Îl stima foarte mult pe Paleolog pentru că în acea perioadă era singurul care a înțeles o parte din opera sa.

DL: Când i-ați prezentat-o pe soția dumneavoastră? Am înțeles că a fost nașul dumneavoastră de cununie.

IA: L-am cunoscut pe Brâncuși înaintea căsătoriei noastre, când am intrat la Institutul Pasteur în 1953. Când Pascu a văzut că-mi plăcea arta, m-a prezentat lui Brâncuși. M-a primit cu brațele deschise. De altfel suntem singurele persoane pentru care a ieșit din atelier în ultimii ani ai vieții. S-a îmbrăcat cu costumul lui gri, lăsându-și veșmintele lui albe.

PA: Era în 1954, s-a îmbrăcat în costumul lui englezesc și a venit la căsătoria noastră. Îi era destul de greu să iasă și să se deghizeze. A mai ieșit încă o dată în Paris cu o altă ocazie: i-am spus că unul din prietenii noștri era foarte bolnav, iar el a dorit de îndată să vină cu mine să-l vadă. Și-a pus din nou costumul său gri și am plecat pe jos de la Institutul Pasteur la Constantin Levaditi, care era bolnav. Locuia pe strada Volontaires.

IA: La nuntă, îmi amintesc și acum, a venit cu un baston. În astfel de ocazii, se întâlnesc tot felul de doamne intrigante. El bătea cu bastonul în podea și zicea preotului: „Părinte, fiți atent, căsătoriți-i cu trăinicie.”

DL: Știm că și-a creat în atelier propriul muzeu în care primea vizitatori. Sunt tentată să vă întreb ce persoane veneau la atelier?!

PA: Toți cei care doreau, dar cu condiția de a fi corect și respectuos: trebuia să-i telefonezi, să stabilești o oră de vizită. La ora stabilită, el deschidea ușa și arăta atelierul tinerilor, bătrânilor, străinilor, săracilor, dar și bogaților. Era mereu gata să primească oameni care doreau să-i vadă opera și atelierul.

IA: Mai depindea și de felul în care vizitatorii îi priveau operele, pentru că se știe că a mai și dat afară pe unii.